

Institut
pro křesťansko-demokratickou
politiku

Katolicismus a politika na Slovensku

PhDr. Marián Sekerák, Ph.D

Analytik a politolog

Obsah

1	Úvodem	3
2	Liberálové, konzervativci a „kulturní boj“	3
3	Kauza Bezák stále živá	4
4	Nepohodlný biskup se stěhuje do USA	5
5	Politici jako ochránci křesťanských hodnot?	6
6	Agilní biskupové	7
7	Závěrem	8
8	Literatura	9

Institut pro křesťanskodemokratickou politiku na sebe nebere žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci. Plná zodpovědnost leží na autorech publikace.

Všechna práva jsou vyhrazena. Není povoleno kopírovat, reprodukovat nebo znovu vydávat obsah této publikace s výjimkou osobní potřeby. Všechny ostatní formy vyžadují povolení vydavatele.

Institut pro křesťansko-demokratickou politiku, z.ú

2018

1 Úvodem

Mnozí se v uplynulých měsících začali ptát, co se to děje na Slovensku. Jakými politickými změnami tato Čechům tak blízká země prochází? A jak významně do dění zasáhla tradičně vlivná slovenská katolická církev?

Ačkoli již od událostí uplynulo několik týdnů, zásadní proměny ve slovenské společnosti pokračují. A to nejen v kontextu radikální změny vlády, k jejíž obměně došlo bez vypsání předčasných parlamentních voleb. Politický vývoj významně ovlivnil i prezident Andrej Kiska vyhlášením, že se rozhodl nekandidovat do funkce podruhé, i když mu to Ústava SR umožňuje.

Tyto události, ač nemají s religiozitou přímou souvislost, se odehrávají na pozadí jistého kulturního zápasu. Zastavme se proto u vybraných momentů, které nám při bližším pohledu umožní vidět, jak konali jednotliví aktéři, a jaký byl kontext událostí. A to především s ohledem na náboženskou rovinu a roli katolicismu v současné slovenské společnosti.

2 Liberálové, konzervativci a „kulturní boj“

Na Slovensku se totiž postupně formuje linie konfliktu mezi liberální a konzervativní částí veřejnosti. Projevuje se již od února 2015, kdy se konalo tzv. referendum o ochraně tradiční rodiny, o němž se ještě zmíníme. Navzdory velké propagaci ze strany katolické církve se tehdy nenaplnila očekávání hierarchů a konzervativních aktivistů, kteří veřejný diskurs na toto téma dokázali vystupňovat do krajností. Úspěšně jim pomohl i tábor odpůrců referenda, který vyprovokoval výpady proti údajným „bezhodnotovým liberálům“ a strašení tzv. genderovou ideologií.

Účast v referendu o rodině byla pouhých 21,41 %, což podle Ústavy k platnosti referenda nestačí. Navzdory vysokým počtům katolíků na Slovensku (podle sčítání obyvatel v roce 2011 jich bylo 3 347 277, což je stále o 374 000 osob méně než o deset let dříve (2001)) se ukázalo, že se nepodařilo zmobilizovat ani katolíky samotné. Přispět k tomu mohla nejen mimořádně vyhrocená kampaň, která všelidovému hlasování předcházela, ale i aktivita samotných představitelů katolické církve¹.

Nízkou účast vyvolala nejen konfliktní atmosféra, ale z dlouhodobého pohledu i proces „modernizace“ společnosti². V té době ještě ve slovenské společnosti probíhal proces porevoluční sedimentace a stabilizace. Modernizaci samotnou můžeme chápat z hlediska prostorové sociologie či humánní geografie jako posun postupné proměny vzorců společenského chování. Jedná se například o nárůst tzv. nesezdaných soužití, zvyšování počtu dětí narozených mimo manželství, ale také o snižování počtu umělých potratů, což souvisí zejména s prohlubováním znalostí o tzv. plánovaném rodičovství a s dostupností antikoncepce.

Ze sociologického hlediska je ještě významnější fakt, že od té doby zpomaluje postup křesťanské symboliky ve veřejném i politickém prostoru. O něm psal kupříkladu ještě v roce 2006 známý slovenský sociolog Miroslav Tížik. Tuto tzv. *desekularizaci* spojoval s „christianizací“ státní moci, přičemž celý proces podle něj probíhal „shora“. Byl více řízen a regulován, nevycházel tedy z tolik individuálních

¹ Blíže o kontextu tohoto referenda viz např. Sekerák 2015; Rončáková 2015

² O tomto trendu psala například T. Podolinská, 2008, s. 78

nebo občanských aktivit křesťanů³. V této souvislosti nabízí český sociolog Zdeněk Nešpor (2007) v recenzi na Tížikovu knížku dokonce pojem „katolizace“ státní moci.

Začíná se rýsovat dělící linie mezi konzervativním a liberálním Slovenskem. Projevuje se i v mediálním světě. Zatímco jako konzervativní se profiluje například webový deník *Postoj.sk*, liberální alternativu nabízí *Denník N*.

Bez zajímavosti není ani vymezení těchto společenských skupin. Zejména konzervativně laděným žurnalistům a politikům se totiž úspěšně povedlo vytvořit u veřejnosti dojem, že křesťanské se automaticky rovná konzervativnímu. To samozřejmě nelze tvrdit paušálně už jen proto, že část křesťanů se nemusí ztotožňovat s politickým konzervatismem. Naopak, může být z ideologického hlediska spíše liberálního přesvědčení.

V konzervativnější části ideologického spektra začaly navíc vystupovat mediálně poněkud excentrické postavy. Kupříkladu poslanec parlamentu Milan Krajniak sice neváhá sám sebe označovat za „posledního křížáka“ a obhájce „tradičních křesťanských hodnot“, který bojuje proti liberální demokracii. Ale v parlamentu reprezentuje politické uskupení *Sme rodina*, jehož zakladatel a předseda svým rodinným založením připomíná spíše model muslimského šejka. A to nejen z hlediska majetku, ale především s ohledem na mnoho dětí, které zplodil hned s několika ženami.

Podobně vystupoval mediálně známý katolický kněz Marián Kuffa, který patřil mezi výrazné tváře referenda o tradiční rodině nebo se prosadil v boji proti Istanbulské úmluvě.

Veřejná debata dostala konfrontací dvou podobně nesmiřitelných táborů formu jakéhosi kulturního boje, který staví liberální pohled na sdílené normy společnosti do ostrého rozporu vůči tomu konzervativnímu⁴.

Jedním z posledních příkladů tohoto boje je legislativní návrh fašistického politického uskupení *Kotleba – Lidová strana naše Slovensko*. Předložili návrh zpřísnit legislativu týkající se interrupcí. To lze považovat za iniciativu vyhovující konzervativním voličům. Jelikož však tuto normu předložila tato kontroverzní politická strana, část konzervativních poslanců řešila problém, zda návrh z její dílny vůbec mohou podpořit. Intervenovat ve prospěch podpory přišel do parlamentu nakonec i výše zmíněný kněz Marián Kuffa, což vyvolalo mediální pozornost.

3 Kauza Bezák stále živá

V kontextu společenské atmosféry na Slovensku je neméně důležitá i otázka, která formuje a rozděluje veřejné mínění. Je jí tzv. *kauza Bezák*. Letos tomu bude šest let, kdy papež Benedikt XVI zbavil Roberta Bezáka pastoračního vedení Trnavského arcibiskupství. Jaký je vývoj v této věci?

Emeritní arcibiskup působí na bratislavském soukromém gymnáziu. Jeho zřizovatelem je Církev bratrská. Podle informací slovenské TV Markíza tam vyučuje náboženství a etiku. Zda se jedná o náboženství katolické, nebylo upřesněno.

³ Blíže viz Tížik 2006

⁴ Blíže viz např. Rončáková 2016

Robert Bezák vystoupil jako hlavní řečník na březnových masových demonstracích svolaných na protest proti vraždě slovenského novináře a jeho snoubenky. [Řekl⁵](#) tam: „*Možná jsme se naučili lhostejnosti, naučili se rezignovat při těch všech kauzách a skutcích, které se staly či nestaly. Ale aby zabít člověk přešlo vedle nás a ztratilo se v čase jakoby nic, by znamenalo, že jsme morálně rozvráceni*“.

A veřejnost rovnou seznámil s tím, jak volil v parlamentních volbách v březnu 2016, čímž porušil všeobecně přijímané tabu ve společnosti. Podle vlastních slov arcibiskup Bezák volil dnešní koaliční vládní stranu Most-Híd. Tato středo-pravá strana usiluje spojovat maďarské etnikum a slovenský státoporný národ. Z ideologického hlediska je podobně jako po národnostní stránce spíše směsicí, kde se vyskytují konzervativní i liberálně smýšlející členové.

Jako post skriptum k uvedenému lze připojit vyjádření trnavského arcibiskupa, Jána Orosche. Ve svém pastýřském [listu⁶](#) na Boží hod velikonoční 2018 napsal: „*Známe takové spolubratry, kteří se stali populárními mediálními hvězdami jen proto, že opustili cestu katolického duchovního doprovázení jiných na cestě spásy a učení pravé Kristovy nauky katolické církve. Stali se poslušnými žáčky politiků, neoliberalních demagogů a oligarchů, jejichž cílem je zpochybňovat Boží zákony a legitimní autority církve. Nenechme se zmýlit a buďme ostražití!*“ Kritický postoj hierarchie vůči Róbertu Bezákovi tedy trvá.

4 Nepohodlný biskup se stěhuje do USA

Významnou událostí, která odkryla podobu vzájemného vztahu mezi katolickou církví a státem, bylo „odejití“ Ficova biskupského kritika za hranice republiky. Začneme od konce. V červnu 2017 byl Milan Lach, pomocný biskup Prešovské archieparchie, tedy řeckokatolické arcidiecéze, ustaven papežem Františkem tzv. apoštolským administrátorem *sede vacante* eparchie (řeckokatolického biskupství) Parma pro Rutény ve státě Ohio, USA. Stalo se tak po čtyřech letech působení tohoto mladého preláta v metropoli slovenského regionu Šariš.

Na podobném jmenování by nebylo nic překvapivého. V nedávné době kněží původem ze Slovenska posílili světový episkopát v zahraničí: kapucín David B. Tencer, někdejší kněz Banskobystrické diecéze, je od podzimu 2015 diecézním biskupem islandského Reykjavíku. A letos v únoru byl na biskupa vysvěcen salesián Vladimír Fekete, apoštolský prefekt Ázerbájdžánu.

Pomocný biskup Milan Lech však před svým jmenováním ostře projevil. Zapsal se nebývale ostrou kritikou katastrofálních poměrů ve slovenském zdravotnictví, kde mají představitelé vládnoucí strany *SMER-SD* četné podnikatelské zájmy. Ve svém vyjádření z ledna 2016 biskup Lach [kritizoval⁷](#) „*rostoucí morální i materiální bídu zdravotnictví, které způsobilo bezohledné drancování ze strany mocných. Ponižování a ohrožování pacientů, vykořisťování, útlak a znevažování zdravotnických pracovníků a především sester, dosáhly neúnosných rozměrů*“.

Jeho slova vyprovokovala premiéra Roberta Fica k tvrdé reakci. Sám si jako předseda vlády zakládal na pověsti zastávce sociálně potřebných. Biskupa Lacha proto zkusil znevěrohodnit a zpochybnit jeho

⁵ Viz <https://slovensko.hnonline.sk/1708304-bezak-na-proteste-vystupil-v-emotivnom-prejave-obratil-sa-na-bugarov-most-aby-nezradil-jeho-doveru>

⁶ Viz <http://www.abu.sk/archiv/spravy/na-velkonocnu-nedelu-citaju-knazi-pastiersky-list-arcibiskupa-1>

⁷ Viz <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20160125014>

autoritu (jde prý jen o „pouhého“ pomocného biskupa). Navíc celou církev nepřímou [nařkl](#)⁸ z toho, že je stoupencem jediné politické strany: „beranidlem KDH“, tedy *Křesťansko-demokratického hnutí*.

Oheň na střeše nakonec zkusila hasit samotná Konference biskupů Slovenska (KBS), která vydala [prohlášení](#).⁹ V textu psaném opatrným diplomatickým jazykem stálo, že biskup Lach svůj text s ostatními biskupy nekonzultoval. Avšak jako předseda Rady pro pastorační ve zdravotnictví byl kompetentní se k problematice vyjádřit.

Premiér však neměl mít poslední slovo. Biskup Lach totiž vydal nové [prohlášení](#)¹⁰, aby strohým jazykem zdůraznil, že se cítí dost kompetentní a pro své názory si nemusí chodit do politických stran.

Úder byl pro Fica bolestný. Dlouhodobě budoval korektní vztahy s církví. Často navštěvoval kardinála Korce, nestora slovenské podzemní církve z dob komunismu, který se kdysi netajil svými sympatiemi k Vladimíru Mečiarovi. Později začal podporovat právě Roberta Fica.

Shodou okolností samotný Robert Fico v přihlášce do komunistické strany v roce 1984 jako kandidát členství [uvedl](#)¹¹: „S náboženskou otázkou jsem vypořádán a zastávám přísně ateistické stanovisko“. „Přísný ateista“ usiloval budovat vůči církvi pozitivní vztahy, jelikož si byl vědom výrazné religiozity slovenské populace a dominantního postavení katolické církve. Ty se projevují zejména v regionech, které byly kdysi baštami volební podpory Hlinkovy slovenské lidové strany. Později se zde prosadilo Mečiarovo Hnutí za demokratické Slovensko. Především zde se Ficovi podařilo přesvědčit voliče a získat podporu. Ficův projekt vznikl se silnou podnikatelskou podporou na přelomu milénia. Tím se dostáváme k tématu, které jsme předeslali v úvodu textu. A sice k tématu vztahu stát – církev.

5 Politici jako ochránci křesťanských hodnot?

Jenom pár dnů předtím, než byl oznámen odchod biskupa Lacha do USA, řekl Fico před biskupy. Jeho slova byla téměř dojemná: „*Poprvé v životě mám čest na starobylém poutním místě v Mariance pozdravit vás, slovutné pány, a být osobně přítomen na vašem zasedání, což je pro mne mimořádná pocta. A velice si ji vážím,*“ [řekl](#)¹² biskupům tehdejší premiér.

Slovenští komentátoři skutečně zmiňují nevyřčený „pakt o neútočení“, který uzavřela slovenská katolická církev a strana *SMER-SD*, jež se označuje za sociálně-demokratickou. Ať už je tento pakt pouhým žurnalistickým konstruktem nebo realitou, obě strany pragmaticky zachovávají oboustranně výhodné příměří.

Strana se ve své politice opírá o tři pilíře, bez nichž nelze na Slovensku masově politicky uspět: o pilíř sociální, národní a křesťanský. *SMER-SD* si je vědom toho, že věřící se nevyplatí dráždit, mnoho z nich ostatně patří mezi jejich voliče. Všeobecně také platí, že hierarchie má stále na část věřících významný vliv.

A tak je strana *SMER-SD* občas dokonce připravena dělat ústupky církevní hierarchii. Příkladem byla ústavní definice manželství jakožto svazku muže a ženy z června 2014, nebo neotevírání otázky

⁸ Viz <https://dennikn.sk/355570/fico-do-cirkvi-bezne-nekope-biskupova-obrana-sestriciek-ho-rozculila/>

⁹ Viz <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160127049>

¹⁰ Viz <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160127048>

¹¹ Viz <https://domov.sme.sk/c/7070789/fico-v-prihlaske-do-ksc-som-prisny-ateista.html>

¹² Viz <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20170620013>

finanční odluky církve od státu, případně odmítání zrovnoprávnit svazky jiných než heterosexuálních osob.

Jako protislužbu prokazuje církevní vedení vůči vládní moci vstřícnost a smířlivost. Ostatně velkorysý prostor, který poskytli biskupové na svém zasedání předsedovi vlády, ukazuje na vysokou kvalitu vztahů. Podobně se podařilo získat předsedu slovenského parlamentu a pravicově-konzervativní Slovenské národní strany, Andreje Danko. Ten se pro změnu zúčastnil zasedání biskupských konferencí střední a východní Evropy v červnu 2016. Slíbil tam, že učiní všechno pro to, aby na Slovensku neheterosexuální osoby neměly stejná práva jako osoby heterosexuální.

Andrej Danko se rád stylizuje do pozice ochránce křesťanských hodnot. Na setkání s bývalým nunciem Giordanem o několik dnů dříve [řekl](#)¹³: „*Hmotnou a duchovní kulturu Slovenska a jeho obyvatel formovalo rozhodujícím způsobem křesťanství. Toto jasné ideové dědictví chci i nadále jako politik rozvíjet*“.

Inu, volič blízky křesťanským denominacím, obzvláště ten katolický, je na Slovensku stále žádaný. Dobře to vědí také politici krajně pravicového uskupení Mariana Kotleby, konzervativního hnutí *Sme rodina* podnikatele Borise Kollára, nebo mimoparlamentní strany *KDH*.

Podobná rétorika je navíc docela libá uším slovenského episkopátu. Ten ve svém pastýřském [listu](#)¹⁴ z 1. prosince 2013 varoval před „*sodmskou ideologií*“ a o dva roky později odmítl jiným pastýřským [listem](#)¹⁵ zrovnoprávnění neheterosexuálních osob a podpořil tzv. referendum za tradiční rodinu, které nakonec skončilo – alespoň z hlediska účasti občanů – fiaskem.

„Korporativní“ charakter společnosti, v níž má hrát církev výraznou roli, podporuje ve svých vystoupeních i prezident Kiska. V lednu letošního roku během tradičního zdvořilostního setkání s představiteli církví a náboženských společností působících ve Slovenské republice [uvedl](#)¹⁶, že slovenská společnost „*potřebuje slyšet hlas církví a my, politikové, musíme tento hlas zesílovat. Všechna náboženství mají stejné hodnoty. Hodnoty lásky, porozumění, odpouštění, pokory. Hodnoty, které mají lidi spojovat. Spojovat rodiny, církevní společenství, ale také společnost jako takovou*“. Tato prezidentova výzva dostala v kontextu brutální vraždy novináře Jána Kuciaka a jeho snoubenky Marty Kušnírové skutečnou naléhavost.

6 Agilní biskupové

Slovenskou veřejnost překvapila i další odvážná slova. Vyslovil je pomocný biskup Košické diecéze Marek Forgáč. Ve svém [kázání](#)¹⁷ na pohřbu Marty Kušnírové totiž prohlásil: „*Slovensko dnes nechce vidět stůl přeplněný balíčky bankovek. To je přeci těžký cynismus! Vždyť právě nezřízená láska k penězům vyústila do této tragédie*“. Kazatel tím narážel na nepřilíš zdařilý tah Roberta Fica, který se krátce po vraždě rozhodl ukázat během tiskové konference na Úřadu vlády stůl s milionem eur

¹³ Viz: <https://www.hlavnespravy.sk/predseda-narodnej-rady-andrej-danko-dnes-prijal-apostolskeho-nuncia-svatej-stolice-v-slovenskej-republike-j-e-monsignora-maria-giordanu/795031>

¹⁴ Viz <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-na-prvu-adventnu-nedelu-2013>

¹⁵ Viz <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-k-referendu-o-ochrane-rodiny>

¹⁶ Viz <https://www.prezident.sk/article/prezident-pozval-zastupcov-cirkvi-na-novorocne-stretnutie/>

¹⁷ Viz <https://www.postoj.sk/31138/pohrebna-kazen-biskupa-forgaca-stol-preplneny-bankovkami-je-tazky-cynismus-2>

v bankovkách. Finanční hotovost měla být odměnou pro každého, kdo poskytne policii jakékoliv informace ohledně spáchané vraždy. Marketingově nedomyšlený krok ukázal hranice Ficovy politiky. A po biskupu Lachovi byl Marek Forgáč dalším silným hlasem odsuzujícím praktiky sociálně-demokratické strany, která Slovensku vládne s jistou přestávkou od roku 2006.

V podobně ostrém duchu se nesl i otevřený [dopis](#)¹⁸ představitelů křesťanských církví a židovské náboženské obce na Slovensku. Ten byl adresován novému předsedovi vlády Peteru Pellegrinimu. V textu bylo možné vidět odkazy na teze, jimiž kritizuje situaci země prakticky od počátku svého mandátu i samotný prezident Andrej Kiska.

V dopise stojí: *„Korupce, která způsobuje tolik nespravedlnosti, ohrožuje samotnou demokracii. Avšak ztráta důvěry v politický systém, který nedokáže zajistit spravedlnost, vede k růstu extremismu. Jsme znepokojeni atmosférou nenávisti, která se šíří v některých sociálních skupinách.“*

Podobně rázným způsobem se představitelé křesťanských církví a náboženských společností vyjádřili ještě v polovině letošního února v jiné věci. Připojili se k celoevropské církevní opozici vůči Istanbulské úmluvě, která vyprovokovala konzervativnější křesťany a proti které se nedávno ohradili svým pastýřským listem i čeští a moravští biskupové. *„Mnohé teze, které (...) nabízí tzv. Istanbulská úmluva, považujeme za projevy genderové ideologie. Z tohoto důvodu se obracíme na vládu Slovenské republiky, aby stáhla podpis Slovenska pod touto úmluvou,“* napsali slovenští signatáři [prohlášení](#)¹⁹.

7 Závěrem

Katolicismus a církve mají na Slovensku stále významný vliv. Bude důležité sledovat, jak se daří významným osobnostem kléru přinášet vlastní témata a nabízet vlastní čtení. Přeci jen by se nemělo stát pravidlem, aby každý významný hlas jdoucí proti vládě byl po zásluze umlčen nebo odvolán z funkce. Role katolických institucí (vysokých škol nebo médií, ale i nemocnic) také stojí za pozornost. Pomohou překlenout zvětšující se vzdálenost mezi konzervativci a liberály? A osloví i nevěřící? Zároveň bude zajímavé analyzovat vliv současného trendu papeže Františka na Slovensku. Stejně tak bude důležité studovat, jak se vyvíjejí témata, která papež vnáší – chudoby, nemocných, postižených, sociálně znevýhodněných, apod.

Z hlediska politiky nakonec o tom, jak se bude na Slovensku vyvíjet vztah církve a státu v budoucnu, rozhodnou také příští parlamentní volby, a to nejpozději za dva roky. Do té doby se toho může stát v politické, ale i v náboženské oblasti ještě dost. A nejen na Slovensku.

¹⁸ Viz <https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20180423024>

¹⁹ Viz <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/ekumenicke-dokumenty/c/spolocne-vyhlasenie-k-istanbulskemu-dohovoru>

8 Literatúra

Nešpor, Zdeněk (2007): Knižní recenze. In *Sociologický časopis*, roč. 43, č. 4, ISSN 0038-0288, s. 848–851.

Podolinská, Tatiana (2008): Religiozita v dobe neskorkej modernity: Prípád Slovensko. In *Sociální studia*, roč. V, č. 3-4, ISSN 1803-6104, s. 53–86.

Rončáková, Terézia (2015): Referendový mediálny diskurz na Slovensku: memento novej evanjelizácie. In: *Nové horizonty*, roč. 9, č. 2, ISSN 1337-6535, s. 61–69.

Rončáková, Terézia (2016): Liberálno-konzervatívna kultúrna vojna: Kto manipuluje? Médiá, elity, cirkev...? (Poučenie zo slovenského referenda o rodine) In: *Médiá - moc – manipulácia*. Bratislava Paneurópska vysoká škola v Bratislave, 2016. ISBN 978-80-89453-28-3, s. 306–315.

Sekerák, Marián (2015): "Homoloby" ve "vatikánské gubernii": Agonistická demokracie v praxi? Politické dimenze súčasnej diskuse o homosexualitě na Slovensku. In *Auspicia*, roč. 11, č. 3-4, ISSN 1214-4967, s. 22–54.

Tížik, Miroslav (2006): *K sociológii novej religiozity. Podoby zmeny náboženského života v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006.

8.1 Elektronické zdroje:

<https://slovensko.hnonline.sk/1708304-bezak-na-proteste-vystupil-v-emozivnom-prejave-obratil-sa-na-bugarov-most-aby-nezradil-jeho-doveru>

<http://www.abu.sk/archiv/spravy/na-velkonocnu-nedelu-citaju-kanzi-pastiersky-list-arcibiskupa-1>

<https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160125014>

<https://dennikn.sk/355570/fico-do-cirkvi-bezne-nekope-biskupova-obrana-sestriciek-ho-rozculila/>

<https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160127049>

<https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160127048>

<https://domov.sme.sk/c/7070789/fico-v-prihlaske-do-ksc-som-prisny-ateista.html>

<https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20170620013>

<https://www.hlavnespravy.sk/predseda-narodnej-rady-andrej-danko-dnes-prijal-apostolskeho-nuncia-svatej-stolice-v-slovenskej-republike-j-e-monsignora-maria-giordanu/795031>

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-na-prvu-adventnu-nedelu-2013>

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pastiersky-list-k-referendu-o-ochrane-rodiny>

<https://www.prezident.sk/article/prezident-pozval-zastupcov-cirkvi-na-novorocne-stretnutie/>

<https://www.postoj.sk/31138/pohrebna-kazen-biskupa-forgaca-stol-preplneny-bankovkami-je-tazky-cynizmus-2>

<https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20180423024>

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/ekumenicke-dokumenty/c/spolocne-vyhlasenie-k-istanbulske-mu-dohovoru>